

« فراسوی مدیریت »

سال پنجم - شماره ۱۸ - پاییز ۱۳۹۰

ص ص ۱۴۶-۱۲۵

نقش مدیریت در تدوین راهکارهای اثر بخش توسعه

(مطالعه موردی: شهر تبریز)

دکتر رسول درس خوان^۱

محمدامین خجسته قمری^۲

سید علی ثابتی^۳

چکیده

در جهان کنونی با توجه به افزایش جمعیت و تبدیل شهرها به اماکن صنعتی نیاز به یک سیستم مدیریتی به منظور تدوین اصول و راه کارهای مربوط به این توسعه احساس می‌گردد. از طرفی مدیریت شهری به عنوان بخشی از دانش مدیریت بایستی به مقوله زیست محیطی به عنوان یکی از مهمترین اجزائی تأثیرگذار در ساختار شهرها به منظور ایجاد مطلوبیت محیطی برای ساکنین توجه نماید. مقاله حاضر حاصل پژوهشی است با هدف اصلی بررسی عوامل مؤثر در تدوین راه کارهای مناسب و اثر بخش مقوله توسعه در حوزه مدیریت حاکم بر شهر که براساس روش تحقیق پیمایشی و با چارچوب قیاسی انجام یافته است. جمع آوری اطلاعات از طریق اسناد و مدارک، مشاهدات، مصاحبه و پرسش‌نامه با مقیاس لیکرت صورت گرفته است. جامعه آماری نیز ساکنین شهر تبریز با حجم نمونه ۲۶۰ در نظر گرفته شده است. آزمون فرضیه‌ها استفاده از روش t -student بوده و یافته‌های تحقیق بیانگر این مهم است که نقش مدیریت شهری با برنامه‌ریزی اصولی و تأمین سرانه مناسب و ارائه آموزش‌های عمومی لازم و ایجاد مشارکت عمومی و توجه به توسعه آتی شهر در مقابله با اثرات سوء توسعه روزن افزون جمعیت و صنعتی شدن، موثر و حائز اهمیت است.

واژه‌های کلیدی: شهر، مدیریت، مدیریت شهری، توسعه

^۱ - عضو هیأت علمی (استاد یار) دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، گروه شهرسازی، تبریز-ایران

^۲ - کارشناس ارشد معماری، مدرس دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحد تبریز و پیام نور تبریز (مسئول مکاتبات)

(Arch_khojasteh@yahoo.com)

^۳ کارشناس ارشد مدیریت شهری، سازمان مدیریت صنعتی استان آذربایجان شرقی

مقدمه

روند توسعه شهرنشینی در دنیای امروز و رشد سریع جمعیت جهانی از یک طرف و پیشرفت تکنولوژی و همچنین بهره برداری از محیط طبیعی در مقیاس وسیع آن از طرف دیگر و الویت پیدا کردن نیازهای کوتاه مدت و بلند مدت جمعیت و تغییر الگوهای مصرف و زندگی در جوامع موجب افزایش تخریب محیط زیست گردیده که تعادل میان انسان و حیوان و گیاه و محیط زنده با محیط پیرامون را بر هم زده است بطوریکه برای رسیدن به یک تعادل نسبی در محیط، موقعیتی بس دشوار در برابر انسان امروزی قرار داده است. هنگامی که بحث از عدم توفیق برنامه‌های توسعه شهری به صورت خاص و ناتوانی برنامه‌ریزی شهری به صورت عام در حل مسائل و مشکلات شهری و هدایت منطقی شهری مطرح می‌شود، یکی از دلایلی که کمتر به آن توجه می‌شود، نقش و جایگاهی است که عناصر مدیریت شهری می‌توانند در تحقیق برنامه‌ریزی توسعه شهری ایفا کنند. از طرفی "مدیریت شهری به عنوان چارچوب سازمانی توسعه شهر، به سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و عملیاتی مربوط می‌شود که در پی اطمینان از تطابق رشد جمعیت با دسترسی به زیر ساخت‌های اساسی، مسکن و اشتغال هستند. کارایی مدیریت شهری وابستگی مشخص به عوامل زمینه‌ای از قبیل ثبات سیاسی، انجام و یک پارچگی اجتماعی، رونق اقتصادی و نیز عوامل دیگری از قبیل مهارت‌ها و انگیزه‌های سیاست‌مداران و افراد استفاده کننده از این سیاستها دارد. تحت این شرایط، چارچوب و ویژگیهای سازمانی مدیریت شهری بویژه نقش اجرایی بخش دولتی و عمومی در آن تاثیر بسیار تعیین کننده‌ای در موفقیت آن ایفا می‌کند. مدیریت شهری می‌تواند به عنوان زیر مجموعه‌ای از حکومت محلی تعریف شود و با عنوان شهرداری مورد اشاره قرار گیرد. که سه نکته اساسی در مورد این سیستم قابل ذکر است:

۱) باید الگویی از مدیریت شهری خوب و قابل تطبیق با هر شهری، صرف نظر از اندازه آن ارائه شود.

۲) واژه شهرداری هم به حوزه عمل شهرداری و هم به مجموعه اداری شهرداری شهر اشاره دارد و به این ترتیب، هم بازیگران فعال در امور شهری نظیر شرکت‌های خصوصی، نیروهای اقتصادی، نیروهای غیررسمی، مجامع و سازمانهای اجتماعی را شامل می‌شود.

۳) مدیریت شهری هم به وظایف روزمره و هم به برنامه‌ریزیهای دراز مدت مربوط می‌شود. لذا شهرداری به تصمیم‌گیری، جستجوی راههایی برای توافق و مصالحه، توسعه همه جانبه ناحیه شهری به عنوان یک هویت فیزیکی، توسعه فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی لازم برای رفاه بهبود وضعیت همه شهروندان می‌پردازد" (نجاتی حسینی، ۱۳۸۳، ۱۰۶).

منظر سبز شهری از دیدگاه شهرسازی در برگیرنده بخشی از سیمای شهر است که از انواع پوشش‌های گیاهی تشکیل شده است و به عنوان یک عامل زنده و حیاتی در کنار کالبد بی جان شهر تعیین کننده ساخت مرفولوژیک شهر است فضای باز شهری از یک سو در برگزیده فضای سبز موجود و از سوی دیگر به صورت فضاهای بالقوه جهت توسعه فضاهای سبز شهری مطرح می‌شود.

اما با همه تعاریفی که تاکنون ارائه شده است برای دست یافتن به تعریفی دقیق‌تر باید در مقوله فضای سبز شهری بیشتر تامل کنیم و برای این منظور از تبیین مفهوم فضا آغاز می‌کنیم. فضا مقوله‌ای بسیار عامل است فضا تمام جهان هستی را پر می‌کند و ما را در تمام طول زندگی احاطه کرده است فضا می‌تواند چنان نازک و وسیع بنظر آید که احساس وجود بعد از بین برود و یا چنان مملو از وجود سه بعدی باشد که به هر چیزی در حیطه خود مفهومی خاص بخشد فضای سه بعدی قابلیت جالب توجهی در بالابردن کیفیت زندگی ما دارد فضا به محیط زیست

اطراف ما احساس راحتی و امنیت می‌بخشد که اهمیت آن در یک زندگی لذت بخش از نور آفتاب و محلی برای آرامش کمتر نیست.

فضای سبز شهری بخشی از فضای باز شهری است که عرصه‌های طبیعی یا اغلب مصنوعی آن زیر پوشش درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها، گلها، چمنها، و سایر گیاهانی است که براساس نظارت و مدیریت انسان با در نظر گرفتن ضوابط و قوانین و تخصص‌های مرتبط با آن، برای بهبود شرایط زیستی، زیستگاهی و رفاهی شهروندان و مراکز جمعیتی غیر روستایی حفظ و نگهداری یا احداث می‌شود (سازمان مدیریت، ۱۳۸۰، ۲۲).

فضای سبز و به ویژه رنگ سبز یا تغییرات فصلی آن دارای اثرات روانی بسیار موثری است اولریخ در تحقیقی که در زمینه اثرات روانی درختان و فضای سبز روی دوره بهبودی بیماران در یک بیمارستان انجام داد به این نتیجه رسید که فضای سبز می‌تواند دوره بستری بیماران را کوتاه کند چنین تأثیر روانی البته کاربرد اقتصادی نیز در بر دارد طبق گزارش اولریخ وجود فضای سبز و درختان دوره نقاهت بیماران را ۸ درصد کاهش می‌دهد با دادن چشم اندازی از درختان به بیماران به آسانی می‌توان سالانه صدها میلیون دلار از هزینه بهداشت عمومی را کاهش داد.

جدول ۱- سطوح پیشنهادی سرانه فضای سبز توسط سازمانها و ارگانهای داخلی

منابع	سطح سرانه استاندارد پیشنهادی
وزارت مسکن و شهرسازی	۱۲ تا ۷
نظر کارشناسان سازمان محیط زیست	۳۰ تا ۵۰
مطالعات پارک داری طرح جامع پارکهای ملی سرخه حصار و حجر	۱۵ تا ۵۰
مهندسان مشاور روسی پولاد شهر	۲۵
سازمان پارکها و فضای سبز	۲۵ تا ۵۰
مهندسان مشاور آتک	۱۰ تا ۳۵ (برای تهران)

(سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۰، ۱۹۴)

شهر تبریز با دارا بودن جمعیت ۱۵۰۰۰۰۰ نفری و مراکز صنعتی مهمی نظیر نیروگاه حرارتی مجتمع پتروشیمی، پالایشگاه، ماشین سازی، تراکتور سازی، موتورزن و چرخشگر، بنیان دیزل و ... و دهها کوره آجرپزی و صدها کارگاه کوچک و بزرگ دیگر به عنوان یکی از شهرهای آلوده کشور به شمار می رود. از نظر توپوگرافی شهر از طرف شمال به کوههای سرخ عون ابن علی و از طرف جنوب به پیشکوههای سهند و از غرب به دشت تبریز «استقرار عمده صنایع شهر» و از شرق به کوههای ساری داغ و بیلاتکوه محصور شده است و می توان گفت که شهر تبریز مثل یک گودال در سه جهت شمال، شرق و جنوب به ارتفاعات و از سمت غرب به دشت تبریز محدود می شود همه این عوامل به همراه گسترش ناموزون شهر در اطراف آن باعث آلودگی هوا گردیده که در این میان آلاینده مونو اکسید کربن و ذرات به دلیل بیش از حد مجاز بودن در اغلب ایستگاه ها «باتوجه به گزارشات اداره کل حفاظت محیط زیست استان» در شرایط وارونگی دما در جو شهر تبریز به لحاظ بهداشتی و سلامت مردم از اهمیت خاصی برخوردار هستند. فضای سبز شهر تبریز متشکل از فضای سبز موجود در سطح کارخانجات، اداره جات، مدارس، مراکز نظامی و انتظامی و باغات و مزارع مردم و همچنین پارکها و فضای سبز خیابانها و رفیوژها و میادین و ... سطح شهر می باشد.

با عنایت به اطلاعات ارائه شده مجموع فضای سبز توسعه یافته در سالهای ۸۵-۷۸ در سازمان شهرداری برابر با ۹۲۰ هکتار و بطور متوسط سالانه ۱۱۵ هکتار بوده و با توجه به رشد جمعیت و مقایسه آن، روند توسعه نسبت به آن قابل توجه بوده و نشان دهنده بهبود وضعیت فضای سبز شهری می باشد. فضای سبز شهری از نظر "محیط زیست" عبارت است از فضای متشکل از گیاهان با ساخت شبه جنگلی و برخوردار از بازدهی اکولوژیکی زیست محیطی معین متناسب با شرایط زیست محیطی حاکم بر محیط زیست شهری. که حداقل سرانه برای آن بالاتر از ۲۰ الی ۲۵ متر مربع برای هر نفر شهروند در نظر گرفته می شود.

سرانه فضای سبز از نظر "طرح‌های جامع" به فضاهای سبز شهری اطلاق می‌شود که جزو فضاهای عمومی بوده و کارکرد گردش و تفریح و گذران اوقات فراغت مردم (پارکها) را داشته باشد که طرح جامع شهر تبریز حداقل هفت متر مربع و طرح جامع بازنگری شده ۸/۲ مترمربع برای شهر تبریز در نظر گرفته است. و از نظر مقایسه‌ای در "شهرداری‌ها" به کلیه سطح سبز شهری که مالکیت آن در شهرداری‌ها بوده و در اختیار کلیه مردم جهت استفاده قرار گرفته و تحت مدیریت شهرداری‌ها می‌باشد.

جدول ۲: جمعیت موجود شهر (تا پایان شش ماهه اول ۱۳۸۷) نفر ۱۴۳۳۴۲۳

سطح لازم براساس سرانه‌های بازنگری شده طرح جامع (مترمربع)					نوع کاربری
محل‌های	ناحیه‌ای	منطقه‌ای	شهری	جمع کل	
۴۳۰۰۲۶۹۸	۳۵۸۳۵۵۸	۲۱۵۰۱۳۵	۱۷۲۰۱۰۸	۱۱۷۵۴۰۶۹	فضای سبز

امروزه کمبود فضای سبز شهری همراه با توزیع نامتعادل آن تبریز را با فقدان چشم اندازهای سبز مواجه ساخته و سیمایی خشک به آن داده است. بنابراین در بیان اهمیت و ضرورت مقاله حاضر می‌توان به آلودگی هوای شهر تبریز و نقش مدیریت شهری در کاهش میزان آلاینده‌ها در شهر، احساس ضرورت ایجاد تعادل بیشتر میان انسان و طبیعت با ایجاد پارکها و فضاهای سبز شهری در تبریز توسط شهرداری بعنوان یکی از ارکان مدیریت شهر، نقش شهرداری به عنوان یک رکن اساسی در مدیریت شهری در توزیع نامتعادل فضاهای سبز در شهر تبریز و فقدان چشم اندازهای سبز و داشتن سیمایی خشک و لزوم ارائه راهکار مناسب برای آن و کمبود سرانه فضای سبز در وضع موجود شهر تبریز اشاره نمود. در ارتباط با پیشینه مطالعاتی صورت گرفته در این ارتباط می‌توان به ارائه راه کارها و پیشنهادات جورج باتلر^۱ (۱۹۵۹) و انجمن ملی برنامه‌ریزی تفرج آمریکا^۲ اشاره نمود، که در

^۱ - George Butler

^۲ - National Rrtcreation Association

آن باتلر پیشنهاد می کند تا در پروژه های خانه سازی و مناطق مسکونی که زمین بازی ندارند زمین، تفرجگاه شهری^۱ و حداقل یک پارک بزرگ در جهت توسعه محیطی ایجاد گردد. (مجنونیان، ۱۳۷۴، ۵۲) داویتای^۲ (۱۹۷۷) نیز در ارتباط با این موضوع در مسکو و کیف نیز استانداردهایی از جمله سرانه ۴۵ متر مربعی برای مسکو و ۲۵ مترمربع برای کیف را مطرح نموده است. در ارتباط با مطالعات صورت گرفته در ارتباط با شهر تبریز می توان به تحقیقات انجام یافته با موضوعاتی از قبیل " جایگاه و اهمیت فضای سبز در برنامه شهری تبریز " توسط رحم حیدری (۱۳۷۸)، "آلودگی هوا و اثرات آن در بهزیستی محیطی " توسط احد شهم (۱۳۵۲) اشاره نمود. اهدافی که در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته، راه کارهای مؤثر در توسعه شهری از حیث فضای سبز و تفرجگاه و نحوه مشارکت مردم و ادارات، لزوم توجه جدی فرهنگی و جلب و جذب مشارکت های مردمی در انجام و نگهداری توسعه و بالخص نقش مدیریت شهری برای ایجاد فضای مطلوب و مناسب در توسعه پایدار شهری و بررسی میزان فضای فعلی موجود در تبریز به عنوان هدف اصلی و نهایتاً ارائه راه کارهای مؤثر برای توسعه در شهر تبریز و بالا بردن نقش مردم در امر مشارکت و نهادهای ذیربط، می باشد. لذا برای رسیدن به این هدف فرضیه های زیر ارائه گردیده است:

- تلاش در تخریب و از بین بردن کاربریهای فضای سبز به منظور کسب درآمد از سوی اشخاص و ادارات ذیربط با عناوین مختلف از جمله با تغییر کاربریهای غیراصولی سرنوشت آینده فضای سبز و میزان پراکنش آن و تأمین سرانه های مورد نیاز در شهر را به چالش می کشاند.

1 - User oriented area

2 - Davitay

- آشفته‌گی و کمبود فضای سبز و عدم برنامه ریزی اصولی و تأمین سرانه مناسب فضای سبز شهری موجب بروز آثار اجتماعی آلاینده‌های زیست محیطی شهر می‌شود.

- نبود استانداردها و معیارهای مشخص و عدم ارائه آموزشهای عمومی لازم از سوی نهادهای ذیربط و نداشتن فرهنگ مشارکت عمومی در توسعه و نگهداری فضای سبز مدیریت شهری را در اجرای سهم فضای سبز پیش بینی شده در طرح جامع شهری به چالش می‌کشاند.

- عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق امکان محاسبه، تجزیه و تحلیل سرانه فضاهای سبز در سطوح مختلف مقدور نبوده در نتیجه برنامه‌ریزی و پیش بینی توسعه آتی شهر و به تبع آن فضاهای سبز مورد نیاز به صورت صحیح تعریف نمی‌شود.

روش تحقیق

مقاله حاضر یکی از انواع تحقیق کاربردی بوده که براساس چگونگی بدست آوردن اطلاعات مورد نیاز بیشتر و شناخت شرایط موجود جهت یاری دادن به فرآیند تصمیم‌گیری خواهد بود براین اساس تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی غیر آزمایشی خواهد بود.

برای بررسی توزیع ویژگی‌های یک جامعه آماری روش تحقیقی پیمایشی به کار می‌رود.

این تحقیق می‌تواند برای پاسخ به سوالهای پژوهشی از نوع زیر مورد استفاده قرار گیرد:

الف- ماهیت شرایط موجود چگونه است؟

ب- چه رابطه‌ای میان رویدادها قرار دارد؟

ج- وضعیت موجود چگونه است؟

با توجه به تحقیق که از نوع پیمایشی می‌باشد و با عنایت به وجود استانداردهای لازم جهت تامین سرانه فضای سبز در این تحقیق و وضعیت آن و نحوه بکارگیری و کاربردی آن، همچنین میزان آلودگی شهری تبریز و نقش مدیریت شهری در کاهش آلودگی و همچنین استفاده مردم از فضای سبز جهت گذراندن اوقات فراغت در انواع پارکهای محله‌ای، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، جهت گذراندن اوقات فراغت با توجه به مبانی نظری و تعاریف مربوط همچنین سرانه فضای سبز از دیدگاه شهرسازی و شهرداری و زیست محیطی و توزیع چگونگی سرانه مذکور در مناطق مختلف شهری و میزان نیاز در مناطق شهری بررسی و نتایج مورد انتظار و بسترهای لازم آن ارائه خواهد شد. از طرفی میزان مشارکت مدارس، ادارات، کارخانجات و مردم در فضای سبز موجود شهر و امکان مشارکت واحدهای فوق در نحوه نگهداری و توسعه آن استنتاج خواهد شد. با توجه به تقسیم بندیهای موجود، در تحقیق حاضر از روشهای اسنادی، میدانی (روش اسنادی با فیش برداری و مراجعه به آرشیو سازمانهای دولتی و شهرداری، سوابق آماری و اطلاعات مربوطه و دیدگاه‌های موجود و مشاهدات میدانی) استفاده شده است.

جامعه و نمونه آماری

با ملاحظه اینکه استفاده کنندگان از فضای سبز کلیه شهروندان شهر و طبقه جامعه بوده و هر قشری نسبت به نیاز خود از آن بهره برداری می‌نماید و عوامل مؤثر مرتبط با آن مربوط به کل شهروندان است جامعه آماری شامل شهروندان تبریز می‌باشد. برای توزیع پرسش نامه میان مخاطبین حجم نمونه از میان شهروندان از طریق فرمول زیر بدست می‌آید:

$$n = \frac{NS^2}{N[se(\bar{x})]^2 + S^2} \quad se(\bar{x}) = \frac{d}{t}$$

خطای اندازه گیری است که در اینجا $d = 0/1$ می‌باشد.

$t = t$ تی استیودنت از جدول برابر $t = 1/64$ می باشد.

$N = 1300000$ = حجم جامعه آماری است (مردم تبریز)

$S_2 = 0/963$ واریانس پس داریم

$$Se(\bar{x}) = \frac{d}{t} = \frac{0/1}{1/64} = 0/61 \Rightarrow Se(\bar{x})^2 = 0/037$$

$$n = \frac{1300000 \times 0/963}{1300000 \times 0/037 \times 0/963} = \frac{1251900}{4810 \times 0/963} = \frac{1251900}{4810/963}$$

$$1 \Rightarrow n = 260/218 \approx n = 260$$

ابزار اندازه گیری

برای اندازه گیری متغیرها در تحقیق حاضر یکی از مقیاس های اندازه گیری که مقیاس لیکرت می باشد مورد استفاده قرار گرفته است. با استفاده از این مقیاس وزن های ذیل جهت تبدیل پاسخ های کیفی به کمی به ترتیب از ۱ تا ۵ عددی اختصاص یافته، مدنظر قرار گرفته است (۵ = کاملاً موافق، ۴ = موافق، ۳ = بی نظر، ۲ = مخالف، ۱ = کاملاً مخالف).

ابزار پژوهش

به طور معمول چهار ابزار عمده برای جمع آوری داده ها بشرح زیر وجود دارند

بررسی (مراجعه به) مدارک و اسناد

الف- داده های موجود در اسناد تحقیقات گذشته

ب- آمارهای رسمی

ج- آمارهای غیررسمی

د- مدارک و اسناد سازمانی

(مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه)

در مقاله حاضر از سه روش اول بسته به موارد مورد نیاز بکارگیری شده است و برای بدست آوردن اطلاعات مورد نیاز در هر یک از روشها از شیوه استفاده از اسناد و شیوه استفاده میدانی از محدوده مکانی بهره‌برداری می‌گردد در شیوه استفاده از اسناد با فیش‌برداری مراجعه به آرشیو سازمانهای دولتی و شهرداری و سوابق آماری و اطلاعات مربوط و دیدگاههای موجود در مناطق مختلف استفاده می‌گردد و در شیوه استفاده میدانی از تکمیل پرسشنامه و استفاده از نظریات کارشناسان فضای سبز و برنامه‌ریزی و سایر کارشناسان مرتبط و مشاهدات عینی بهره‌برداری می‌گردد. برای آزمون اعتبار پرسش نامه روش های مختلفی وجود دارد که یکی از روش های محاسبه قابلیت اعتماد استفاده از آلفای کرونباخ است. این روش برای محاسبه هماهنگی درون ابزار اندازه گیری به کار می رود. پایایی پرسش نامه پژوهش حاضر نیز انجام یافته و با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفته و میزان آلفای بدست آمده ۰/۸۰/۳۴٪ محاسبه گردیده که نشان از پایایی مطلوب پرسش نامه می باشد.

روش آماری مورد استفاده

در این پژوهش با توجه به جمعیت بالای شهروندان و با توجه به عدم مراجعه به تمامی افراد مسکن شهر، افراد مورد مطالعه بزرگترین نمونه را که با توجه به محدودیتهای پژوهش بررسی آن امکان پذیر بوده تشکیل می دهند و آمار به کار رفته در این تحقیق استنباطی است. همچنین جهت آزمون فرضیه ها (اثبات یا رد) از روش t-student استفاده شده است و به صورت زیر عمل گردیده است:

فرض صفر (H_0) را می توان همانند مورد مشخص متهمی دانست که در دادگاه فرض بر برائت اوست مگر آنکه خلاف آن ثابت شود در تحقیق حاضر فرض بر این است که ادعاها (فرضیه‌های ارائه شده) ما راست است مگر آنکه خلاف آن ثابت شود و فرضیه مقابل معمولاً برعکس فرض صفر است و نشان دهنده

نتیجه گیری است که در صورت ثبوت گناه حاصل خواهد شد در این تحقیق از آنجا که حجم نمونه انتخابی تقریباً بزرگ است توزیع نمونه گیری $\bar{x}$ نرمال است پس اگر انحراف معیار جامعه‌ی معلوم باشد می‌توان توزیع آماده آزمون را بصورت زیر مشخص است $Z = \frac{\bar{x} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}}$ در عین حال اگر اندازه منطقه رد α را ۰/۰۵ تعیین کنیم.

مقادیر بحرانی زیر توزیع نرمال مشخص خواهد شد از جدول نرمال استاندارد مقادیر ۱/۹۶ و ۱-۱/۹۶ برای Z بدست می‌آید.

پس قانون تصمیم گیری را بر این مبنا قرار می‌دهیم که اگر Z محاسبه شده از آماده آزمون کمتر از ۱-۱/۹۶ و یا بیشتر از ۱/۹۶ باشد فرضیه صفر را رد می‌کنیم در غیر اینصورت دلیلی برای رد فرض H_0 وجود ندارد اما در اغلب موارد مقدار σ نامعلوم است و باید آن را از نمونه تخمین بزنیم مقدانیم که در چنین مواردی اگر بجای σ از S استفاده کنیم آماره آزمون دارای توزیع نرمال استاندارد نیست بلکه دارای توزیع t استودنت با $n-1$ درجه آزادی است.

$$t_{n-1} = \frac{\bar{x} - \mu}{S/\sqrt{n}} \text{ یعنی}$$

در این صورت دو مقدار بحرانی برای t : $n-1$ درجه آزادی بصورتی خواهد بود که در شکل زیر نشان داده می‌شود.

پس اگر آماره آزمون را محاسبه کنیم و مقداری مانند A را بدست آوریم و نیز از جدول استاندارد توزیع t مقادیر t را $n-1$ درجه آزادی بدست آوریم (مثلاً B و $-B$) اگر مقدار A از B بزرگتر و یا مقدار A از $-B$ کوچکتر باشد فرضیه صفر رد می‌شود و در غیر اینصورت فرضیه صفر رد نخواهد شد (H_0 = فرضیه صفر، H_1 = فرضیه مقابل)

یافته‌ها

آزمون فرضیه اول

۱- تلاش در تخریب و از بین بردن کاربریهای فضای سبز به منظور کسب درآمد از سوی اشخاص و ادارات ذیربط با عناوین مختلف از جمله با تغییر کاربریهای غیراصولی سرنوشت آینده فضای سبز و میزان پراکنش آن و تأمین سرانه‌هایی مورد نیاز در شهر را به چالش می‌کشاند.

با توجه به سوالات مطرح شده از شهروندان از هر قشر و جمع آوری و بررسی آنها در برنامه آماری SPSS نتایج زیر برای جدول آزمون فرضیه اول به شرح زیر بدست آمده است:

One- Sample Statistics

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	N	
۵/۸۳۶E-۰۲	۰/۹۴۱۱	۱/۶۴۱۵	۲۶۰	الف فرضیه

One- Sample Test

Test Value=3					
95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig-(2-tailed)	df	t
Upper	Lower				
					الف فرضیه

با استفاده از خطای نوع اول

فرض تحقیق مسئله بعنوان فرض H_0 و خلاف آن بعنوان فرض H_1 در نظر گرفته است.

$$\mu_0: \mu = \mu_0$$

$$\mu_1: \mu \neq \mu_0$$

$$P.value < \frac{\alpha}{2} = \frac{0/05}{2}$$

با توجه به نتیجه بدست آمده H_0 رد شده و فرض H_1 تأیید می‌شود.

از طرفی نتیجه بررسیهای کتابخانه‌ای نیز موید این نظریه بوده و کاربریهای فضای سبز به سرعت تغییر کاربری یافته و باعث کمبود فضای سبز در مناطق مختلف شهرداری گردیده و مناطق مختلف نتوانسته‌اند بحد کافی پارکهای محله‌ای و منطقه‌ای را ایجاد نمایند و باعث توزیع نامتوازن فضاهای سبز در نقاط مختلف شهر گردیده است.

آزمون فرضیه دوم

۲- آشنفگی و کمبود فضای سبز و عدم برنامه ریزی اصولی و تأمین سرانه مناسب فضای سبز شهری موجب بروز آثار اجتماعی آلاینده‌های زیست محیطی شهر می‌شود.

با عنایت به سوالات مربوط به این بخش که در پرسشنامه مطرح گردیده و نتایج آن جمع آوری و در برنامه آماری SPSS قرار داده شد و نتایج زیر حاصل گردیده است.

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	N	
۵/۸۴۷E-۰۲	۰/۹۴۲۷	۳/۶۹۲۲	۲۶۰	ب فرضیه

فرض تحقیق بعنوان فرض H_1 در نظر گرفته شده و با ملاحظه نتیجه‌های جداول فوق و $P.value < \frac{\alpha}{2} = \frac{0/05}{2}$ بنابراین فرض H_0 رد شده و فرض H_1 تأیید می‌شود که بررسیهای اسنادی نیز این نظر را تأیید کرده است با عنایت به بررسیهای و آمار و اطلاعات بدست آمده از ایستگاه‌های سنجش آلودگی هوا در نقاط مختلف شهر و تولید سموم خطرناک در شهر از طریق آلاینده‌های مختلف باعث آلودگی بیش از حد هوای شهر شده و تبریز را بعنوان یکی از شهرهای آلوده کشور مبدل ساخته است و در صورتی که چاره اندیشی مناسبی از قبیل کاهش آلاینده‌ها و افزایش فضای سبز مناسب در شهر بعمل نیاید متأسفانه در آینده نه

چندان دور باعث بروز بیماریهای مختلف و اثرات روحی و روانی آن و به تبع آن مشکلات اجتماعی و از بین رفتن نشاط و شادابی جامعه را در پی خواهد داشت.

آزمون فرضیه سوم

۳- نبود استانداردها و معیارهای مشخص و عدم ارائه آموزشهای عمومی لازم از سوی نهادهای ذیربط و نداشتن فرهنگ مشارکت عمومی در توسعه و نگهداری فضای سبز مدیریت شهری را در اجرای سهم فضای سبز پیش بینی شده در طرح جامع شهری به چالش می کشاند.

در این مورد نیز فرض تحقیق بعنوان فرض H_1 و برخلاف آن بعنوان H_0 در نظر گرفته شده و با ملاحظه نتایج پرسشهای بعمل آمده از مردم و در برنامه آماری SPSS خلاصه نتایج بشرح جداول زیر بدست آمده است.

One- Sample Statistics

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	N	
۴/۹۳۱E-۰۲	۰/۷۹۵۰	۳/۵۰۳۸	۲۶۰	ج فرضیه

One- Sample Test

Test Value=3					
95% Confidence Interval of the Difference					
Upper	Lower	Mean Difference	Sig-(2-tailed)	df	t
۰/۶۰۰۹	۰/۴۰۶۸	۰/۵۰۳۸	۰/۰۰۰	۲۵۹	۱۰/۲۱۹
ج فرضیه					

با مشاهده نتایج حاصله و $\frac{\alpha}{2} = \frac{۰/۰۵}{2}$ و $P.value < \frac{\alpha}{2}$ بوده بنابراین H_0 رد و فرض در نظر گرفته H_1 تأیید می شود.

که نتایج اسنادی و کتابخانه‌ای تحقیق نیز گویای همین مطلب است یعنی تعریفهای متفاوت در کشورهای مختلف و عدم تعیین نیاز واقعی جوامع بسته به شرایط جغرافیایی و آب و هوایی آن موجب آشفتگی در ارائه استانداردها و نیازها گردیده در نتیجه برای مدیریت شهری تأمین ضرورتها بصورت مناسب تعریف

نشده است و از طرف دیگر چون احساس نیاز وقاعی بعمل نیامده در فرهنگ سازی برای ارائه آموزشهای عمومی و بوجود آوردن فرهنگ عمومی مشارکت در بین جامعه آنچنان که باید و شاید جدی گرفته نشده و شهر دچار مشکلات و کمبودها می گردد که خود این موضوع باعث بروز سایر مشکلات و نارسائیهای اجتماعی را فراهم می آورد.

آزمون فرضیه چهارم

۴- عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق امکان محاسبه، تجزیه و تحلیل سرانه فضاهای سبز در سطوح مختلف مقدور نبوده در نتیجه برنامه ریزی و پیش بینی توسعه آتی شهر و به تبع آن فضاهای سبز مورد نیاز به صورت صحیح تعریف نمی شود. با ملاحظه سوالات مربوط به این فرضیه در پرسشنامه و جمع آوری بدست آمده و استفاده در برنامه آماری SPSS نتایج بشرح زیر بدست آمده است.

One- Sample Statistics

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	N	
۵/۷۳۲E-۰۲	۰/۹۲۴۲	۲/۶۲۹۲	۲۶۰	د فرضیه

One- Sample Test

Test Value=3					
95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig-(2-tailed)	df	t
Upper	Lower				
-۰/۲۵۷۹	-۰/۴۸۳۶	-۰/۳۷۰۸	۰/۰۰۰	۲۵۹	-۶/۴۶۹

در این مورد نیز فرض تحقیق بعنوان فرض H_1 و بر خلاف آن بعنوان H_0 در

نظر گرفته شده و نتیجه جداول فوق و $P.value < \frac{\alpha}{۲} = \frac{۰/۰۵}{۲}$ بنابراین فرض H_0

رد شده و فرض H_1 یعنی فرض تحقیق تأیید می شود که بررسیهای تحقیق نیز این موضوع را تأیید می نماید یعنی آمار و اطلاعات دقیق در دست نبوده و سرانه های فضاهای سبز بصورت دقیق تجزیه و تحلیل نمی شود و به تبع آن برنامه ریزیهای

شهری نیز دقیق نشده و بصورت سلیقه‌های مدیریتی و خواسته‌ها و فشارهای اجتماعی سوق پیدا کرده و نیازهای واقعی تأمین نشده و دچار افراط و تفریط می‌شود و در نتیجه فضای سبز بصورت عدم توزیع متوازن آن در مناطق مختلف نمایان گردیده است.

نتیجه گیری

در تحقیق حاضر چهار فرضیه مطرح گردید و با استفاده از پرسش نامه و مقیاس لیکرت و آزمون فرضیه ها با استفاده از روش t-student نسبت پذیرش یا عدم قبولی آنها نتیجه گیری شد. لذا با توجه به یافته های بدست آمده می توان نتایج را در قالب جدولی به شرح زیر بیان نمود.

ردیف	فرضیه	نتیجه
۱	تلاش در تخریب و از بین بردن کاربریهای فضای سبز به منظور کسب درآمد از سوی اشخاص و ادارات زیربط با عناوین مختلف از جمله با تغییر کاربریهای غیراصولی سرنوشت آینده فضای سبز و میزان پراکنش آن و تأمین سرانه‌هایی مورد نیاز در شهر را به چالش می کشاند.	قبول
۲	آشننگی و کمبود فضای سبز و عدم برنامه ریزی اصولی و تأمین سرانه مناسب فضای سبز شهری موجب بروز آثار اجتماعی آلاینده‌گهای زیست محیطی شهر می شود.	قبول
۳	نبود استانداردها و معیارهای مشخص و عدم ارائه آموزشهای عمومی لازم از سوی نهادهای ذیربط و نداشتن فرهنگ مشارکت عمومی در توسعه و نگهداری فضای سبز مدیریت شهری را در اجرای سهم فضای سبز پیش بینی شده در طرح جامع شهری به چالش می کشاند.	قبول
۴	عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق امکان محاسبه، تجزیه و تحلیل سرانه فضاهای سبز در سطوح مختلف مقدور نبوده در نتیجه برنامه ریزی و پیش بینی توسعه آتی شهر و به تبع آن فضاهای سبز مورد نیاز به صورت صحیح تعریف نمی شود.	قبول

با عنایت به دست آوردهای فرضیات فوق مبنی بر تخریب فضاهای سبز و تفرجگاهی و تغییر کاربری های مختلف و زیاد از سوی اشخاص حقیقی و حقوقی

برای بدست آوردن سود و یا رفع نیازهای سازمانی و عدم وجود برنامه ریزی مدرن و متمرکز جهت ایجاد فضای سبز در نقاط مختلف شهر و توزیع عادلانه آن و همچنین کمبود کلی فضای سبز شهر و وجود آلاینده های بیشتر در نتیجه آلودگی شهر و نبود آموزش های عمومی کافی و مشارکت جدی ادارات دولتی و مردم در امر توسعه و نگهداری و از طرفی عدم وجود آمار و اطلاعات کافی و دقیق و در نتیجه عدم تجزیه و تحلیل به موقع در تصمیم گیری مدیریتی دست به دست هم داده و باعث بوجود آمدن عدم برنامه ریزی مشخص شده است.

پیشنهادات حاصل از تحقیق

با توجه به وجود مسائل عمومی در زندگی شهری معاصر بویژه جهان سوم و گسترش فیزیکی و جمعیتی شهرها و بروز مشکلاتی از قبیل شهری شدن فقر، کیفیت پائین محیط زیست و فضای سبز شهری، کمبود شدید زیر ساختهای شهری و ... لزوم ارائه راه کارها و راهبردهای مدیریت شهری با انجام اقداماتی از قبیل بهبود شیوه های مدیریت مالی و اقتصادی، توسعه و بالا بردن کیفی ساختار سازمانی سیستم ها، بسیج نمودن کلیه منابع توسعه شهری و علی الخصوص جلب مشارکت عمومی شهروندان برای مدیریت شهر، ضروری بنظر می رسد. لذا برای دستیابی به اهداف فوق، موارد پیشنهادی زیر جهت تسریع در رسیدن به شرایط مطلوب مطرح می گردد:

۱- با توجه به اینکه طرح جامع شهر تدوین شده و یا در حال تدوین می باشد و کلیه کاربریها از جمله کاربریهای فضای سبز مشخص گردیده بنابراین تدوین هرگونه طرح جامع برای فضای سبز به تنهایی مفهومی نخواهد داشت فلذا پیشنهاد می شود که طرح راهبردی مطالعات فضای سبز با لحاظ نمودن چارچوب طرح جامع و نیازهای شهر تهیه و تدوین شود.

۲- با توجه به اینکه یکی از آفتهای مهم فضای سبز تغییرات کاربریهای فضای سبز در نقاط مختلف شهر می باشد که علاوه از کمبود میزان، توزیع آن را نیز در شهر نامتعادل می نماید پیشنهاد می شود از هرگونه تغییر کاربری جدا جلوگیری بعمل آورده و یا حداقل در صورت ضرورت اجتناب ناپذیر برای موارد خاص یک برنامه ریزی مشخص با لحاظ توزیع آن تدوین گردد.

۳- با توجه به اینکه در مطالعات شهرکهای جدیدالتاسیس توزیع کاربریها متناسب با جمعیت پذیری شهرکها اعمال می گردد بعد از شروع ساخت شهرکها و بالا رفتن هزینه های آماده سازی نسبت به تغییر کاربری در آنها (تغییر کاربریها عمومی به مسکونی و تجاری) قبل از پایان شهرک شروع می شود متأسفانه بالاتر از این در صدور پروانه تراکهای ساخت قطعات مسکونی نیز بالا رفته و میزان جمعیت پذیری را بالا می برد (تراکم فروشی) در نتیجه از همان ابتدا فقر سرانه های عمومی چشمگیر می گردد لذا پیشنهاد می گردد در مطالعه شهرکها دقت و مطالعه لازم و توجیه اقتصادی کافی بعمل آمده و جمعیت پذیری آن قطعی و از هرگونه تراکم فروشی اضافی در آنها خودداری شود.

۴- با همکاری استانداری بعنوان نماینده دولت و جلب همکاری و همیاری کلیه ادارات دولتی و عمومی و مدارس و کارخانجات و ... و مراکز نظامی و انتظامی کلیه فضاهای خالی موسسات فوق به هر صورت ممکن به فضای سبز تبدیل شود.

۵- پیشنهاد می شود سازمان پارکها نسبت به برگزاری دوره های آموزش عمومی جهت بالا بردن فرهنگ مشارکت برای کاشت و داشت فضای سبز از طریق برگزاری کلاسهای آموزشی از طریق وسایل ارتباط جمعی از جمله صدا و سیما و مدارس و نشریات و ... اجرا نماید.

۶- پیشنهاد می گردد شهرداری برای فعال نمودن پارکها و جذب مردم به استفاده از آنها نسبت به ایجاد تأسیسات تفریحی، ورزشی و ... اقدام نماید تا ضمن بالابردن

روحیه شادابی و نشاط در جامعه و شهروندان موجب کاهش تنشهای روحی و روانی و اجتماعی را فراهم آورد.

۷- با توجه به یافته‌های تحقیق حاضر میزان سرانه کاربری پارکی شهر ۵۰ درصد سرانه تعریف شده در طرح جامع را تأمین می‌نماید هر چند که توزیع وضع موجود نیز نامتوازن است پیشنهاد می‌شود شهرداری سریعاً کاربریهای فضای سبز موجود در بافت داخلی مناطق مختلف شهری را شناسایی و نسبت به تعیین تکلیف، تملک و تبدیل آنها به پارکهای محله‌ای اقدام جدی بعمل آید این در حالی است که با رشد جمعیت میزان نیاز به پارکهای محله‌ای نیز بالا خواهد رفت.

۸- با عنایت به بررسیهای بعمل آمده تحقیق میزان نیاز برای سرانه فضای سبز با جمعیت فعلی به ۲۵ متر مربع ۲۳۰۰ هکتار علاوه از فضای سبز موجود می‌باشد که این رقم با افزایش جمعیت بیشتر خواهد شد پیشنهاد می‌شود شهرداری برای رسیدن به سرانه ۲۵ متر مربع برای هر شهروند را بصورت جدی هدف اصلی قرار دهد که رسیدن به این سرانه نیز با توجه به اقدامات و برنامه ریزی‌های موثر و مفید مقدور می‌باشد فلذا نسبت به توسعه جدی فضای سبز در پارک کوهستان به مقدار حداقل ۱۰۰۰ هکتار و توسعه در پارک بزرگ به میزان حداقل ۲۰۰ هکتار و عون ابن علی حداقل ۷۰۰ هکتار و زمینهای باغمیسه به مساحت ۳۰۰ هکتار و زمینهای دشت مایان ۵۰۰ هکتار و شهرک جدید التأسيس خاوران حداقل ۳۰۰ هکتار و جنگلکاری فجر به میزان ۲۵۰ هکتار و زمینهای آناختون و فرودگاه ۲۵۰ هکتار اقدام تا ضمن تأمین سرانه مورد نیاز کمربند سبز شهر بصورت واقعی محقق گردیده در رفع آلودگیهای زیست محیطی و ذرات معلق در هوا موثر و بصورت حائلی سبز برای شهر تبریز ایجاد شود.

منابع:

- پور محمدی، محمدرضا (۱۳۸۵)، "برنامه ریزی کاربری اراضی شهری"، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- پیر زاده، حسین (۱۳۸۷)، "اصلاح نظام مدیریت توسعه شهری در ایران براساس رویکرد راهبردی"، وزارت مسکن و شهرسازی.
- زیستا، مهندسین مشاور (۱۳۸۷)، "مطالعات طرح جامع و تفصیلی شهر تبریز".
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، (۱۳۸۰)، "ضوابط طراحی فضای سبز شهری"، نشریه شماره ۲۰۳.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۷۹)، "کتاب سبز شهرداری جلد دهم، فضاهاى فرهنگى ورزشى و تفریحى"، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری با همکاری معاونت پژوهشی دانشگاه تهران.
- شیعه، اسماعیل (۱۳۷۷)، "مقدمه‌ای بر مبانی برنامه‌ریزی شهری"، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
- محبوبیان، هنریک (۱۳۷۴)، "مباحثی پیرامون پارکها و فضای سبز و تفرجگاهها"، انتشارات سازمان پارکها و فضای سبز تهران.
- نجاتی حسینی، محمود (۱۳۸۳)، "برنامه ریزی و مدیریت شهری: مسائل نظری و چالش‌های تجربی"، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور.
- Agerzda 21: (1992), "The united Nations Conference on Environment and Development (UNCED)".Chapter 28,sections 1-5
- Carley, Michael & Ian Christic: (1993), "Managing sustainable Development", Minneapolis, USA, University & Minnesota press.
- Chapin, F. Stuart: (1965), "Urban Landuse Planning", University of Illinois.
- Chibambo, Marion: (2003), "Records Management: the Key to Good Governance and Sustainable Development", University of Swaziland.

-
- Goodman, David & Michael Redclift (Eds) (1991), "Environment and Development in Latin America: The Politics of Sustainability", Manchester University press, New York.
  - Porter. D.R (Ed): (1992), "State and Regional Initiative for Managing Development", Whashington DC.
  - UK, Department of Environment; (1995), "Development Plans: A good practice guied, London.

Archive of SID